

CARLZ DUKKENSİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

Çarlz Dikkens 7 fevral 1812-ci ildə İngiltərədə anadan olub. Onun çətin, üzücü uşaqlığı havası ağır və ürəkbulandıran yorucu, alaqaranlıq fabrikdə keçib. Bu, az qala Dikkensin hər hansısa bir romanının müqəddiməsini xatırladı, elə deyilmi? Amma bu sətirləri elə yazıçının özünün də həyat tarixçəsinin başlanğıcı kimi qəbul etmək olar. Müəyyən dövrə qədər gənc Dikkensin öz həyatı da onun məşhur qəhrəmanı Oliver Tvistin həyatı kimi "dikkenssayağı" keçib. Bəs sonra? Sonra o şöhrət qazandı və bir daha heç bir miskin fabrikdə işləmək məcburiyyətində qalmadı. Onun romanları və kiçik hekayələri dünya ədəbiyyatının ən məşhur nümunələrindən hesab edilir.

Dikkensin uşaqlığı keçən həmin miskin fabrik Uorrenin ayaqqabı yağı istehsal edən müəssisəsi idi və 1824-cü ildə, atası müflis olub borclular həbsxanasına düşəndən sonra balaca Çarlzı ora işləməyə göndərmişdilər. Çarlzın fabrikdəki işi ayaqqabı yağı ilə dolu hazır bankalara yarlıq yapışdırmaq idi. Bu, ilk baxışdan bir o qədər də ağır görünür, amma on iki yaşlı uşağın sutka ərzində 10-12 saat ayaq üstə durub iş gördüyünü nəzərə alsaq, bunun nə qədər ağır olduğunu da təsəvvür edə bilərik. Çarlzın həftəlik qazancı cəmi altı şilling idi. Belə olduqda, həyat cəhənnəmi xatırladır və yəqin elə bu səbəbdəndir ki, yazıçı bütün qalan ömrünü bir vaxtlar Dikkensin özü kimi ağır məşəqqətlər içində yaşayan, sürgün həyatı kimi ağır və dözülməz həyat keçirən uşaqların taleyindən bəhs edən əsərlər yazmağa həsr etdi.

O, məşhurluq pilləsinə asanlıqla qalxdı. "Pikvik klubunun ölümündən sonrakı qeydləri" çap olunanda Dikkensin cəmi iyirmi dörd yaşı vardı, adı çəkilən kitab isə dünya ədəbiyyatı üzrə kitab satışında ən çox satılan kitab kimi tarixə düşərək, gənc müəllifini dünya yazarlarının Olimpiyə yüksəltdi. Ayaqqabı yağı bankalarına yarlıq yapışdırmaq və borclular həbsxanası geridə qaldı. Artıq Dikkens növbəyə durub onun yeni çapdan çıxan romanını əldə etmək arzusu ilə yaşayan insanların dünyasında ömür sürürdü. 1841-ci ildə Nyu-York limanına altı min adam toplaşmışdı və hamısı da "Köhnə günlərin köşkü" romanının final hissələrini əldə etmək istəyirdi. Ora toplaşanlar yaxınlaşmaqda olan teploxod heyətini səsləyərək, romanın gənc və xeyirxah qəhrəmanının taleyi ilə maraqlanırlar, "Görəsən, balaca Nell öldümü?" - deyib, soruşurdular.

Özünəməxsus sarkazmla "Ah, bəli, o, öləcək" - deyən, Oskar Uayld, roman haqqında: "Balaca Nellinin ölümünü... gülüşsüz oxumaq üçün adam daşürəkli olmalıdır", - deyirdi.

Dikkens dövrünün Stiven Kinqi idi - tənqidçilər (elə Uayld kimi ağıllı ədəbaz da) onu sevmirdi, amma çılğın fanatlar sevimli yazıçıları əlləri üstə gəzdirdirdilər. "Biz onun şöhrətinin uzunmüddətli olacağına inanmırıq, - 1858-ci ildə "Saterdey revyü" qəzeti yazırdı. - Bir gün övladlarımız böyüklərin bir vaxtlar Dikkens hansı səbəbdən müasir romançılar arasında birinci hesab etdikləri ilə bağlı suala cavab tapmalı olacaqlar". Siz bu sualı Şekspirdən sonra Dikkens ən böyük ingilis yazıçısı hesab edən Tolstoya, Dostoyevskiyə, Henri Ceymsə və bir çox böyük yazıçılara verin. Ya da Dikkensin kimliyini onun hesabına səmərəli marketinq siyasəti qurub yaxşı pullar qazanan iş ortaqlarından xəbər alın. Çünki romanları hissə-hissə çap etdirmək ideyasını Dikkens özü ortalığa atmışdı və beləcə, onun əsərləri hissə-hissə böyük tirajlarla, özü də təkrar-təkrar çap olunur, əldən-ələ gəzir, müəllifinə var-dövlət və şan-şöhrət gətirirdi. Hətta romanlarının qeyri-adi uzunluğu da yazıçıya sərf edirdi. Onları kiçik hissələrə bölüb çap etdirir, hər dəfə yaxşı qazanc əldə edirdi. Təkrar nəşrlər çoxaldıqca yazıçının cibinə axışan qızıl sikkələr də artırdı. Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi kimi tanınan Çarlz Dikkens ingilis ədəbiyyatında tənqidi realizmin banisi olmaqla yanaşı, həm də tanınmış yumor və satira ustasıdır. Onun yaradıcılığının ilkin dövrünə aid olan "Pikvik klubunun qeydləri" adlı əsərində patriarxal İngiltərə təsvir olunur. "Oliver Tvistin macəraları" adlı romanında yoxsulların həyatını təsvir edərək şəxsi səadət naminə öz qəhrəmanını maneələrin dəf olunmasına çağırır. Əsərlərinin əksəriyyəti o dövrün ənənəsinə uyğun olaraq dövrü mətbuatda çap olunub. O əsərlərini hissə-hissə yazıb. Dikkensin əsərləri nəsrinin mükəmməlliyi və xarakterlərin bənzərsizliyi ilə bir çox görkəmli yazıçıların diqqətini cəlb edib. Çarlz Dikkensin uşaqlığı sakit bir dövrdə keçib. Dikkens vaxtının çoxunu açıq havada mütaliə etməklə keçirmiş. Atasının həbs olunmasından bir qədər əvvəl 12 yaşlı Çarlz gündə on saatlıq bir işə başlayıb. Sonralar o, həyatını avtobioqrafik roman olan "Devid Koperfild"də qeyd etmişdi. 1827-ci ilin mayında Dikkens hüquq bürosunda işə başlayır. 1828-ci ilin noyabrınadək burada xidmət göstərir. 1833-cü ildə özünün ilk hekayəsi olan "Qütb gəzintisində nahar"ı Londonda nəşr etdirir. 1836-cı ildə "Boz" təxəllüslü Dikkens özünün ilk romanını - "Pikvik qəzetləri"ni nəşr etdirməyə başlayıb. Sonralar o, "Oliver Tvist", "Nikolas Niklbay", "Devid Koperfild" və sair əsərlərini yazıb. 2 aprel 1836-cı ildə evlənir. Onun 10 uşağı olub. 1842-ci ildə ABŞ və Kanadaya səyahət edib. 1867-1868-ci illərdə yenidən Amerikaya səyahət etmiş və Emerson Fildz və başqaları ilə tanış olur. 1870-ci ildə vəfat edib. Onun bədii yaradıcılıq üslubu fantastika və realizmin birləşməsindən ibarətdir. Onun yaratdığı surətlər ingilis ədəbiyyatının ən yadda qalan surətlərindəndir. Əbəs deyildir ki, bir çox yazıçılar onu "ağır artilleriya ustası" adlandırırlar. Müəllifin müxtəlif əsərlərində avtobioqrafik elementlərə rast gəlinir. Ç.Dikkens elə bir yazıçıydı ki, onun zövqü xalqın zövqüylə üst-üstə düşürdü. Ç.Dikkens xalqın istədiyini yazmırdı; o, xalqın istədiyini istəyirdi, - zövqü və istəyi xalqın zövqü və istəyiylə eyniydi deyə yazdıqları da xalqın ürəyindən xəbər verir, zövqünü oxşayırdı, ona görə də sevilirdi. Ç.Dikkensin yaradıcılığında "İki şəhərin hekayəti" romanı xüsusi yer tutur. Üslubuna, mövzusunə və digər cəhətlərinə görə bu əsər Dikkens yaradıcılığının zirvəsi hesab edilir, başqa sözlə, "İki şəhərin hekayəti"

romanı böyük ingilis yazıçısı Ç.Dikkensin şah əsəridir. Əsər 1859-cu ildə yazılıb, romanın əsas mövzusu Böyük Fransa inqilabıdır.

Carlz Dikkensin uşaqlığı sakit bir dövrdə keçmişdir. Dikkens vaxtının çoxunu açıq havada mütaliə etməklə keçirmişdir. Atasının həbs olunmasından bir qədər əvvəl 12 yaşlı Carlz gündə on saatlıq bir işə başlamışdır. Sonralar o, həyatını avtobioqrafik roman olan "Devid Koperfild"də qeyd etmişdir. 1827-ci ilin mayında Dikkens hüquq bürosunda işə başlamışdır. 1828-ci ilin noyabrınadək burada xidmət göstərmişdir. 1833-cü ildə özünün ilk hekayəsi olan "Oütb gəzintisində nahar"ı Londonda nəşr etdirmişdir. 1836-cı ildə "Boz" təxəllüslü Dikkens özünün ilk romanını - "Pikvik qəzetləri"ni nəşr etdirməyə başlamışdır. Sonralar o, "[Oliver Tvist](#)", "Nikolas Niklbay", "Devid Kopperfild" və s. əsərlərini yazmışdır.

Onun bədii yaradıcılıq üslubu fantastika və realizmin birləşməsindən ibarətdir. Onun yaratdığı surətlər ingilis ədəbiyyatının ən yaddaqalan surətlərindəndir. Əbəs deyildir ki, bir çox yazıçılar onu "ağır artilleriya ustası" adlandırırlar. Müəllifin müxtəlif əsərlərində avtobioqrafik elementlərə rast gəlinir.

Ç.Dikkens elə bir yazıçıydı ki, onun zövqü xalqın zövqüylə üst-üstə düşürdü. Ç.Dikkens xalqın istədiyini yazmırdı; o, xalqın istədiyini istəyirdi, – zövqü və istəyi xalqın zövqü və istəyiylə eyniydi deyə yazdıqları da xalqın ürəyindən xəbər verir, zövqünü oxşayırdı, ona görə də sevilirdi.

Ç.Dikkensin yaradıcılığında "İki şəhərin hekayəti" romanı xüsusi yer tutur. Üslubuna, mövzusunə və digər cəhətlərinə görə bu əsər Dikkens yaradıcılığının zirvəsi hesab edilir, başqa sözlə, "İki şəhərin hekayəti" romanı böyük ingilis yazıçısı C.Dikkensin şah əsəridir. Əsər 1859-cu ildə yazılıb, romanın əsas mövzusu Böyük Fransa inqilabıdır.

Oliver Tvistin macəraları - **Carlz Dikkensin** ikinci romanı. Oxuculara təqdim olunan "Oliver Tvist" romanı məşhur ingilis yazıçısı **Carlz Dikkens** yaradıcılığından **Azərbaycan** dilinə tərcümə edilən ilk əsərdir. Bu roman Dikkensin yaradıcılığında xüsusi yer tutur və öz dərin ictimai məzmununu, həyat həqiqətini düzgün göstərməsi və bədii vüsəti etibarlı ilə bütün dünya ədəbiyyatında geniş şöhrət qazanmışdır. Öz zamanəsinin ictimai mənzərəsini geniş əks etdirən, kapitalist-burjuva şəraitində voxsulların ağır vəziyyətini, xüsusən səfillərin və kiçik yaşlı uşaqların ehtiyac üzündən cəkdivi müsibətləri inandırıcı bir qələmlə təsvir edən bu roman **XIX** əsrin ingilis ədəbiyyatında tənqidi realizmin ən gözəl nümunələrindən biri sayılır və yarandığı vaxtdan indiyə qədər öz bədii təsir gücünü, idrak əhəmiyyətini itirməyən sənət əsəri kimi diqqəti cəlb edir, dünya xalqlarının dilinə tərcümə olunur.

Oliver dünyaya gələndə anası onun üzünü cəmi birçə dəfə görmüş və dünyadan köçmüşdü. Onun 9 yaş olana qədər heç kim onun valideynlərinin kim olduğunu bilməmişdi. Hələ uşaqlıq illərində o birçə dəfə nə xoş bir söz, nə xos bir baxış görməmiş, həmişə aclıq və sıxıntı ilə vəsamsıdır. Bir dəfə o, vurdusuzlar evindən bir tabut düzəldənin yanına sağird vəzifəsinə göndərilir. Burda o ondan böyük və güclü olan Noe Klevpöl ilə tanış olur. Noe həmişə onu təhqir edib ələ salsa da, Oliver heç vaxt ona fikir vermir. Lakin bir gün Noe Oliverin anası haqqında nalavıq sözlər deyir. Oliver bundan bərk qəzəblənib ona zərbə endirir. Noe ona sər atıb, hamıya deyir ki, qıvı onu öldürəcəkdə. Onlar Oliveri bərk cəzalandırıb döyürlər. Oliver işə buna dözməyib oradan qaçır. **Londona** gedən yol isarəsini görüb ora qaçmaq niyyətində düşür. Küçələrdə yatır, günlərlə ac qalır. Nəhavət veddinci gün öz vəsıdı olan Cek Daukins adlı oğru ilə tanış olur. Cek onu vedizdirib, doydurur və söz verir ki, ona Londona gətməyə kömək edəcək və Oliveri oğurların basçısı olan **vəhudi** Fecin ilə tanış edir. Fecin ona söz verir ki, ona is verəcək. Bir gün o Cek Daukins və Bevtslə birlikdə işə gedirlər. Oliver onları kənardan müsahidə edib görür ki, onlar qoca bir kisinin cibindən (mister Braunlou) oğurluq edirlər. Kisi bunu hiss edir. Bundan həvəcanlanan Oliver qaçmağa başlayır. Hamı elə bilir ki, oğurluğu o etmişdir. Onu tutub döyürlər və **həbsxanaya** aparırlar. Mister Braunlounun işə balacaya yazığı gəlir və onu azad etdirib öz evində saxlayır. Oliver xeyli müddət xəstə yatır. Ona orda missis Beduin qulluq edir və həmişə orda divardan asılan bir **portretdəki** qadınla onların bir bir-birinə nə qədər oxşamasına məəttəl qalır. Fecin işə qorxur ki, Oliver onları ələ versin. Ona görə də onu oğurlayıb öz yanında saxlayır. Bu zaman onlar yeni bir oğurluq planı hazırlayırlar. Türmədən yeni çıxmış Billi Sayksa işə Oliver kimi oğlan uşağı lazım olur. Belə ki, onlar bir verdə həmin evə gedirlər. Oliveri pəncərədən içəri salırlar ki, qapını açıb onları içəri buraxsın. Lakin Oliver qəti qərara alır ki, içəridə qışqırıb hamını oyatsın. Elə bu zaman evin gözətçiləri güllə atmağa başlayırlar. Oliver işə bu zaman varalanır. Sayks onu götürüb qaçır. Lakin sonra işə tab gətirə bilməyib, onu qanovda verə atır. Oliver oyandıqda çox halsız olur. Həmin evə geri qayıdıb kömək istəyir. Orda onu missis Meyli və Roz xoş qasılayırlar və onu polisə verməkdən imtina edirlər. Bu vaxt Oliverin böyüdüüyü vurdusuzlar evində onun anasına qulluq etmiş və öləndə yanında olmuş qoca qadın can verir. O nəzarətçi missis Kornini yanına çağırtdırıb deyir ki, o Oliverin anasının verdiyi əmanəti oğurlamışdır. (Bəlkə də bu əmanəti kimsə bilsəydi o vaxt həmin uşağa qarşı yaxşı rəftar edilərdi.). Qoca Salli sözünü axıra qədər deyə bilməyib ölü. Ovucundakı **qəbzi** işə ona verir. Oliverin taleyindən xəbərsiz və narahat olan Fecin Sayksın rəfiqəsi olan Nensinin yanında qışqırıb, Oliverin böyük **pullara** dəydiyini söyləyir. Nensi özünü sərxos göstərib Fecin arxasınca düşüb, naməlum bir şəxslə gizlin söhbətinə qulaq asır. Məlum olur ki, Fecin bu naməlumun tapşırığı ilə Oliveri oğruya çevirmək niyyətində olur və söz verir ki, buna nail olacaq.

Oliver missis Meyli və Rozun himayəsi altında onların dostu **həkim** Losbernin köməkliyi ilə tez sağalır və onlara həyatındakı hər bir şeyi danısır. Bir gün mister Braunlounun evinə gətmək istəyir, lakin xəbər tutur ki, o **Hindistana** köçmüşdür. Sonra Oliver həmin xeyirxah qadınlarla onların yay evinə gedir və xoş günlər keçirir. Lakin bir gün oturduğu otağın pəncərəsindən Fecin üzünü görür. Tez qışqırıraq hamını köməyə çağırırsa da heç kim orda Fecini görmür. Monks işə vaxtını boş itirmir. O qoca Sallinin danıdığı nəzarətçi missi Kornidən **25 funt** əvəzində Oliverin anasına məxsus kisəni alır. Kisənin içində bir medalyon və üzük olur. Medalyonun içində "Aqnes" adı olur. Bir tərəfində işə Oliverin anadan olmasına bir il qalmış olan tarix yazılır. Monks

bu kiseni çaya atır və birdəfəlik voxa çıxardır. Bundan sonra o Fecinə hər şeyi danışır. Qardası haqqında olan son sübutları da məhv etdiyini və əgər missis Meyli və Rozun Oliverin kim olduqlarını bilmələri üçün nə qədər pul xərcləyərdilər sözlərini deyir. Bunlara yenidən qulaq asan Nensi Sayksa [yuxu dərmanı](#) verib, missi Rozun yanına gəlib hər şeyi danışır və növbəti dəfə görüşmək ümidi ilə ayrılırlar. Bir gün Oliver kücədə mister Braunlounu görür və bunu Roza deyir. Roz onunla birlikdə ora gedir. Mister Braunlou çox sevinir. Daha sonra isə Roz təkliddə mister Braunlouya hər şeyi açıqlayıb deyir.

Beləliklə mister Braunlou və Roz Nensi ilə gizlin görüşürlər. Fecin isə öz sahibini soyub qaçarq Londona gəlmiş Noeni Nensini izləmək üçün onun arxasınca vola salır. Nensi onlara hər şeyi danışır, Monksun əlamətlərini, gəlib getdiyi yerləri deyir. Lakin Nensi istəmir ki, onun əlbir olduqları o biri oğrular ələ keçsin. Bu onların razılaşması olur. Bütün bunlara qulaq asan Noe gəlib hər şeyi Fecinə danışır. Bundan xəbər tutan Sayks isə Nensini qəddarcasına öldürüb aradan çıxır. Bu müddət ərzində Mister Braunlou öz təhqiqatını aparır. Belə ki, Edvin Lifordun (Monksun) atası onun köhnə dostu olur. O öz [nigahında](#) xoşbəxt olmur. Buna görə də boşanır. Daha sonra o Aqnes Fleminqi sevir. Lakin iş üzündən başqa ölkəyə getməli olur. [Romada](#) xəstələnir və ölür. Onun birinci arvadı və oğlu vəsiyyətdən məhrum olma qorxusu ilə Romaya gəlirlər. Onlar atasının sənədlərinin arasında mister Braunlounun ünvanına yazılmış bir zərfə rast gəlirlər. Bu zərfədə Aqnesə yazılmış məktub olur. Məktubda o Aqnesdən üzr istəyir və bunun müqabilində ona bir üzük və medalvon hədiyyə edir. Vəsiyyətnamə də isə birinci arvadına və oğlu Monska 800 funt miras qoyur. Olanını isə həmin yazıq Aqnesə və onun doğulacaq körpəsinə qoyur. Şərt belə olur ki, əgər qız olarsa mülkiyyət dərhal ona qalacaqmış, yox əgər oğlan olsa o öz sovadına ləkə gətirməmiş halda bu mirasa sahib olacaqdı. Monksun anası bu vəsiyyətnaməni yandırır. Məktubu isə Aqnesi biabır etmək üçün saxlayır. Biabırçılıq üzündən Aqnesin atası soyadını dəyişdirib iki qızı ilə yaşadığı yerdən qaçır. Sonra isə ölür. Kiçik qızı Roz əvvəlcə kəndlilərin himayəsində qalır. Daha sonra isə missis Meyli onu övladlığa götürür. 18 yaşında Mosk anasını oğurlayıb qaçır, çirkin işlərlə məşğul olur. Anası isə sonra onu tapıb, bütün sirləri ona deyir və ölür. Monk isə öz qəddar planını hazırlayır. Sübutlar nəticəsində Mister Braunlou Monksu atasının arzusunu həyata keçirtmək üçün və bundan sonra başqa ölkəyə getməyə məcbur edir. Bundan sonra Oliver öz xalası Roz və yaxınları ilə xoşbəxt həyat keçirir. Sayks çox ağır ölümlə ölür, Fecin isə tutulub ölüm cəzasına məhkum edilir.

Çarlz Dikkens [2 aprel 1836-cı ildə](#) evlənmişdir. On uşağı olmuşdur.

Dikkensin otuz il ərzində yazdığı romanlar həmişə öz bədii keyfiyyəti ilə fərqlənsə də, yazıçının şəxsi həyatı müəyyən qalxmalar və enmələrsiz ötürməmişdi. 1836-cı ildə o, etibarlı qəzet nəşrlərindən biri - Ketrin Hoqartın qızı ilə evləndi. Çarlzla onun iki balaca qızı arasında qeyri-adi yaxın münasibət yaranmışdı. 1837-ci ildə, on səkkiz yaşlı Meri Hoqart dünyasını dəyişəndə, Çarlz elə danışırmış ki, sanki ölənin öz arvadıdır. O Merinin tellərindən bir qədər kəsərək, xüsusi qutuda saxladı, barmağından çıxardığı üzüyü isə ömrünün sonunadək qorudu. Çarlz mərhumun bütün paltarlarını götürdü və iki il ərzində vaxtaşırı onları açıb baxdı. Bundan başqa o, baldızının məzarında dəfn olunmağını vəsiyyəet etdi və qızın kabusu uzun illər onu rahat buraxmadı. Dikkenslə Merinin arasında olanları, heç kəs bilmir; ümumiyyətlə, onların arasında doğrudanmı nəse olmuşdu? Amma bir həqiqət var: Ketrin və onun on övladı bundan qətiyyətlə xoşlanmırdı.

Hər əvvəlin bir sonu olur. 1858-ci ildə Dikkens arvadından boşandı. Boşandıqdan sonra onu aralarında 27 yaş fərq olan on səkkiz yaşlı aktirsa Ellen Ternan ovladı. Çarlz bu münasibəti və hər şeydən çox da ondan olan övladını gizli saxlamağa çalışır, qalmaqaldan uzaq durmaq üçün müxtəlif uydurma adlar fikirləşərək, sevgilisi ilə səyahətlərə çıxırdı.

1865-ci ildə Fransa səfərindən qayıdarkən Londona getmək üçün Duddra qatara mindilər. Yolda körpülərin birini keçən qatar relslərdən çıxdı. Məşuqəsi ilə bir yerdə yaxalanacağı təqdirdə onu gözləyə biləcək hadisələrdən qaçmaq üçün "Dombi və oğlu" romanının əlyazmasını qoltuğuna vuran Dikkens qaçıb aradan çıxdı və ömrünün sonunadək həmin qəzada aldığı travmalardan müalicə olunmadı; ara-sıra əsərlərini kütlə qarşısında oxumaq da yazıçının sağlamlığına zərbə vurdu. O, insult keçirdi və 1870-ci ilin 9 iyun tarixində - demiryol qəzasından beş il sonra - 1870-ci ildə vəfat etdi. Yazıçını - vəsiyyətinə zidd olsa da - Vestminster abbatlığında şairlər guşəsində dəfn etdilər.

EƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva